

NÖDVÄNDIG ENERGIINJEKTION ELLER UTARMNING AV ÄMNENA? Rapport från konferens om lärarutbildningens akademisering i praktisk- estetiska ämnen

Av Fil dr. Ann S Pihlgren, UTEP, Stockholms universitet, moderator vid konferensen

Lärarutbildningen har gradvis integrerats i universitetsväsendet. För de praktisk-estetiska ämnena har det inneburit påtagliga skillnader: I undervisningens innehåll och utformning, i lärarkåren, i synen på ämnet, ja, t.o.m. i vilka studerande som söker till utbildningarna. Ska förändringarna ses som ett steg mot de praktisk-estetiska ämnenas utarmning eller är det en nödvändig förändring i en tid med nya krav? Den frågan belystes under en konferens, arrangerad av Institutionen för utbildningsvetenskap med inriktning mot tekniska, estetiska och praktiska kunskapstraditioner (UTEP) vid Stockholms universitet. Konferensen lockade över hundra deltagare från lärosäten och lärarutbildningar i hela landet och innehöll föreläsning, en fördjupande paneldiskussion samt möjligheter till diskussioner och kollegialt utbyte i ämnesgrupperingar.

”The tricky thing is when we don’t know that we don’t know!”

Tidigare har forskare som ägnat sig åt studier i och av skolmiljö ofta behandlat områden som inte känts relevanta för de praktiserande lärarna. I och med att antalet praktiker som forskar på sin egen praktik ökar, ökar också användbarheten av forskningen i lärarutbildning och i lärarpraktik. Men vilka fallgropar finns och vad måste tas med i beräkningen när man beforskar sin egen praktik? Professor Liora Bresler från University of Illinois inledde dagen med att belysa komplexiteten i att forska inom den sociala verklighet som klassrummet och lektionen är, inte minst när det gäller estetiska ämnesområden. Lärarutbildaren och läraren som klassrumsforskare är själva del av den sociala kontext som utforskas, genom att både vara en del av samhället (makronivån) och av institutionen och lärarkåren (mesonivån), samt genom att delta på en personlig nivå med erfarenheter och personlighet (mikronivån). Med kvalitativa forskningsmetoder ger denna personliga kunskap om undervisningsmiljö och sammanhang en styrka, eftersom den ökar insikten om vad som är väsentliga problem och möjligheter samt hur händelser ska tolkas i sitt sammanhang, men den gör objektivitet till en omöjlighet.

Professionalism i forskningen är däremot möjlig, menade professor Bresler. Det handlar om att som forskare lägga fokus på att försöka förstå vad som händer i de utforskade situationerna, istället för att göra de snabba utvärderingar av uppkomna situationer som man är van att göra i arbetet som lärare. Det handlar om att avstå ifrån att genom forskningen försöka visa upp det man som lärare anser vara bra metoder eller att söka legitimera hur väl man lyckas med läroprocesserna. Istället måste man vara i det närmaste passionerat nyfiken på vad utfallet av forskningen ska bli. För att underlätta behöver den som forskar i sin egen praktik ta hjälp med att diskutera resultat och tolkningar med kollegor som inte delar samma kontextkunskap, en hjälp att se på det förtrogna genom främmande glasögon och att se det främmande med förtrogenhetens. På det sättet liknar den kvalitativa forskningsansatsen det som sker i ett estetiskt skapande. Det finns också andra likheter, menade Bresler. I båda formerna sysslar vi med att försöka hitta själva essensen - ”what’s it all about?”. Det är en utmaning som ger energi.

Ett utforskande samtal om de praktisk-estetiska ämnena och lärarutbildningen

Med Kajsa Borgs artikel "Akademiseringen, en väg till ökad professionalism i läraryrket?" som utgångspunkt utforskade en i sammanhanget mycket kompetent panel de praktisk-estetiska ämnenas och lärarutbildningens akademisering ur olika synvinklar. I panelen fanns Kajsa Borg, lektor vid Umeå Universitet med ett huvudintresse i slöjdidaktik, professor Ingrid Carlgren vid Stockholms universitet med ett intresse i forskning om läraryrket och lärarutbildning, Kent Hägglund, lektor vid Stockholms universitet med huvudintresse i dramadidaktik, Monica Lindgren, lektor vid Göteborgs universitet och med sitt intresse riktat mot musikdidaktik samt professor Lars Lindström vid Stockholms universitet, Institutionen för utbildningsvetenskap med inriktning mot tekniska, estetiska och praktiska kunskapsstraditioner (UTEF). Paneldeltagarna valde att belysa olika delar i varsin kort inledning och de frågor som togs upp där kom också att utvecklas ytterligare under det gemensamma samtalet. Själv hade jag förmånen att vara moderator under samtalet, ett spännande utforskande av såväl lärarutbildningen som de praktisk-estetiska ämnenas förutsättningar och framtid. Jag återger här huvuddragen i diskussionen som teman, snarare än i den tidsföljd de behandlades under samtalet.

Är akademiseringen av godo eller av ondo?

Kajsa Borg besvarar i sin artikel frågan om akademiseringen lett till ökad professionalism i läraryrket med ett tveksamt ja vad gäller läraryrket men med ett nej vad gäller ämnesutbildningen i slöjd. Under samtalet utvecklade hon sina tankar. Akademiseringen och decentraliseringen av utbildningen har inneburit en rad nackdelar för de praktisk-estetiska ämnena. Stoffet inom lärarutbildningen har förskjutits från att vara inriktat på ämnesfärdigheter och hur dessa ska förmedlas till att bli verbalt och textproducerande. De tidigare lärarutbildarnas yrkeskunnande har ersatts med kompetenser i allehanda ämnesområden, de studerande rekryteras från andra grupper, ofta utan kunnande i ämnets hantverk och ofta med ämnet som ett kompletteringsval till sitt huvudämne. Antalet studieplatser och utbildningens utseende har också förändrats genom det lokala inflytandet, vilket i sig inneburit en brist på tex. utbildade slöjdlärare. Akademiseringen har inneburit fördelar för de praktisk-estetiska ämnena genom att dessa fått en vetenskaplig legitimering med en vitalisering av samtalen om ämnena som kan motverka dogmatism. Genom de avhandlingar och vetenskapliga texter som under senare år producerats har ämnenas komplexitet och värde kunnat lyftas fram. Men faran att ämnena i sig själva utarmas stor. Kan vi till slut hamna i att vi undervisar **OM** ämnen istället för **I** ämnen? Är det priset för harmoniseringen mellan praktik och vetenskap?

Varför försvinner de praktisk-estetiska ämnena i retoriken?

Dessutom menade Borg under samtalet att intresset för de praktisk-estetiska ämnena från statsmakernas och beslutsfattarnas sida är svalt. Förekomsten av ämnena i statliga utredningar är obefintligt, menade hon. Möjligen kommenterar utredningstexterna att "de estetiska ämnena går vi inte in på i denna utredning". Kent Hägglund menade att det är fara för att de estetiska verksamheterna försvinner som obligatorium. Vi som företräder dem lyckas inte förmedla deras värde på ett sätt som ger avklang i debatten eller i de politiska besluten. De praktisk-estetiska ämnenas företrädare måste hitta ett språk för att förklara sin verksamhets värde och betydelse för skolledare, kollegor i andra ämnen, elever, föräldrar, politiker, journalister, VFU-studenter, folk man möter och inte minst – för sig själva! Hägglund brukar uppmana sina lärarstuderande att fundera igenom vad de ska säga till tjejen eller killen på festen, för att göra intryck och imponera. Kanske kan det vara en start att gå tillbaka

till ursprungsbetydelsen av begreppet estetisk, nämligen grekiskans *aisthèsia* – vaken för förnimmelse. Dess motsats, *anaesthèsia*, okänslighet, används som ett begrepp för läkares bedövningskonst i samband med operationer. Ett viktigt medel att hitta det tydliggörande språket är trots allt akademiseringen.

Monica Lindgren menade att diskussionen alltför ofta kommit att handla om relationsskapande kontra vetenskap, en retorik där vetenskap framställs som något teoretiskt och konst som något praktiskt. Det leder lätt till en trivialisering av diskussionen, där vi inom de praktisk-estetiska ämnena kommer att fokusera alltför mycket på att beskriva de praktiska undervisningsmetoderna istället för ämnets kärna. Men här ligger också ett dilemma. Det handlar om att hitta ett språk som kan beskriva ämnets innehåll och effekter på ett sätt som är professionellt utan att för den skull låta praktiken underordnas teorin.

Vad är lärarutbildningens essens?

Lars Lindström förtydligade detta ytterligare genom att belysa frågan som tre kunskapsformer. *Episteme* står för en vetenskaplig kunskapsform med forskning och strävan efter validitet och saklighet. En helt annan kunskapsform är *Techne*, som representerar den estetisk/praktiska kunskapen, med en personlig prägel och gestaltning och med process och produkt i fokus. Mellan dessa kunskapsformer placerade Lindström *Fronesis*, en professionskunskap som kännetecknas av förståelse för och hänsynstagande till kontexten, en professionell hållning med dokumentation som metod. Det finns, menade Lindström, ett behov av att tydliggöra en speciell ämnesrelaterad utbildningsvetenskap, som betonar att det är en skillnad mellan skolämnet (*Techne*) och den vetenskapliga disciplinen (*Episteme*). En lärare måste främst kunna presentera centrala begrepp, principer och perspektiv på ett sätt som gör att eleverna förstår. Här är vetenskapliga teorier till viss hjälp, men läraren måste också ha en kompetens utöver dessa teorier, en kompetens som bygger på beprövad erfarenhet av komplexa och varierande situationer.

- "Men i de estetiska ämnena måste man väl ändå relatera till själva konsten, den konst som ämnet bygger på?", invände en lyssnare i publiken. Men panelen höll inte med. Aktiviteterna i skolan och den specifika lärarkunskapen är relaterad till konsten utanför skolan på liknande sätt som den är relaterad till vetenskapen. Kent Hägglund åskådliggjorde med att jämföra en skolteaterproduktion med en Dramatenuppsättning. I den professionella uppsättningen väljs den skådespelare ut som är bäst lämpad för rollen ifråga. I skolteaterföreställningen kanske läraren medvetet väljer att låta den elev som är duktig på att spela "den elaka drottningen" istället få prova på rollen som "räddhågad kanin" för att eleven ska utöka sin repertoar och sin förståelse av sig själv.

Ämnesdidaktisk forskning, vad är det?

Ett av svaren på hur framtiden ska gestalta sig för de praktisk-estetiska ämnena skulle kunna vara att stärka dessa som akademiska lärarutbildningsämnen genom en tydlig ämnesdidaktisk forskning. På så sätt kan kunskapsutvecklingen bidra till utbildningens utveckling genom att lyfta fram kunskap och kunskapsbildning, lärande i och av ämnet, undervisning i och bedömning av kunnande i ämnet, menade Ingrid Carlgren. Hon lyfte fram ett antal frågeställningar som måste belysas. En av dessa är ämnets funktion och plats i allmänbildningen. Troligen ser dagens och framtidens behov annorlunda ut än gårdagens. Ska ämnet se likadant ut eller kan det finnas kombinationer av nuvarande ämnen till nya? Ska innehållet vara detsamma som nu eller behövs nya/andra kompetenser? Är ämnets funktion kopplat till

arbetsmarknadens behov (t.ex. behov av designutbildade), till en lustfylld fritid för individen (t.ex. möjlighet till glädjefyllt skapande), till vardagens behov (t.ex. kunna sy i knappar). Vad är ämnets särart och varför ska verksamheten finnas i skolan?

Vilken framtid går de praktisk-estetiska ämnena till mötes?

Det tycks som om de praktisk-estetiska ämnena befinner sig i en balanspunkt, där deras företrädare måste besvara frågorna för att kunna gå framtiden till mötes. Panelens deltagare var eniga om att det knappast var produktivt i nuläget att gräma sig över att andra inte kan se verksamheternas värde och nytta. Inte heller lönar det sig att med sorg se tillbaka på "den tid som flytt". Inte heller trodde panelen på att genom konstnärliga uttryck utmana det akademiska systemet, t.ex. genom att sjunga doktorsavhandlingen, som var moderatorns djärva förslag. De praktisk-estetiska ämnena behöver ett språk, som kan förstås av andra och akademiseringen är en väg till detta. De behöver en ämnesdidaktik, där praktisk-estetiska inslag kan vara en del, liksom de akademiska verktygen är en del. Det gäller alltså att vidareutveckla den påbörjade akademiseringen, men att noga se till att inga barn kastas ut med badvattnet. En väg till detta är att fortsätta det samtal som påbörjades i och konferensen, en önskan från både panelen och konferensdeltagarna.

Vill du läsa mer?

Kajsa Borg, *Akademiseringen, En väg till ökad professionalism i läraryrket?*, Pedagogisk forskning i Sverige 2007, årg. 12 nr. 3

Liora Bresler, *Agenda for arts education Research: Emerging issues and directions*, i McCarthy, M (red) *Enlightened advocacy: Implications for research for arts education policy and practice*

Lars Lindström, *Den svåra konsten att lära någon annan något*, Pedagogiska magasinet, 1/2008